

©The Authors

ფილოსოფიის ისტორია History of Philosophy

სალომე ტულუში

Salome Tughushi

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის, ფილოსოფიის სამაგისტრო
პროგრამის II კურსის სტუდენტი

ილუზიის პრობლემა ჯნანა იოგაში “აშტავაკრა გიტას” მიხედვით

The Problem of Illusion in Jnana Yoga According to the Ashtavakra Gita

Abstract. This paper examines the problem of illusion (*māyā*) within classical Hindu philosophy, focusing primarily on *Jñāna Yoga* as articulated in the *Aṣṭāvakra Gītā*. The text is analyzed as a non-dualistic philosophical dialogue rooted in Advaita Vedānta, where knowledge and liberation are achieved through self-realization rather than ritual or physical practice. The study explores key concepts such as desire, attachment, *samsāra*, and *mokṣa*, emphasizing consciousness as the sole reality and the empirical world as illusory. Comparative references to the *Bhagavad Gītā* and selected Western epistemological approaches highlight structural similarities in the treatment of ignorance and certainty. The analysis concludes that liberation is attained through the dissolution of false self-identification and the recognition of pure consciousness as identical with ultimate reality.

საკვანძო სიტყვები: ილუზია, ჯნანა, იოგა, ადვაიტა, ვედანტა, სამსარა, მოქშა
Keywords: *illusion, jnana, yoga, advaita, vedanta, samsara, moksha*

©The Authors

წინამდებარე ესეს მიზანი გახლავთ ქართულ სამეცნიერო და აკადემიურ სივრცეში იმ აღმოსავლური ფილოსოფიური აზრის მიმართ ინტერესის გაღვივება, რაც ხშირად ყურადღების მიღმა გვრჩება. დღეს ჩვენთან, ისევე როგორც დასავლურ ქრისტიანულ დისკურსში, აღმოსავლური ფილოსოფია ნაკლებად გვევლინება ინტერესის ობიექტად. თუმცა ადამიანი, რომელიც ერთხელ მაინც ეცდება ამ მისტიკური ფილოსოფიის გამოკვლევას, რომელშიც ხშირად ალეგორიულად, თუმცა მაინც, დაფარულია ის სიბრძნე, რომელიც ყველაზე მეტად ეხმარება ადამიანს სულიერი სიმშვიდის მოპოვებაში, აუცილებლად ეცდება უფრო მეტის გაგებას მის შესახებ. მოცემული ესე, შეიძლება ითქვას, გაგრძელებაა იმ ხაზისა, რომელიც წინა წლის შემოდგომაზე დავიწყე ესეში ჯაინიზმისა და ქრისტიანობის ურთიერთმიმართების შესახებ. ილუზიის პრობლემაზე საუბრისას ძირითად ლიტერატურად გამოვიყენე კლასიკური ინდუიზმის ტექსტი “ამტავაკრა გიტა”, რომელიც სულ ახლახანს (ორი წლის წინ), 2021 წელს ითარგმნა ქართულ ენაზე; “ბჰაგავად-გიტა, როგორც ასეთი”, რომელიც სანსკრიტული ტექსტიდან თარგმნა ა.ჩ. ბჰაქტივედანტა სვამი პრაბჰუპადამ; და ლუის ჰიუზის “YOGA - a path to god?”. რაც შეეხება დამატებით ლიტერატურას, იგი მითითებული იქნება ბიბლიოგრაფიაში.

დასაწყისში, განვიხილოთ რას წარმოადგენს იოგა, უფრო კონკრეტულად კი - ჯნანა იოგა. თანამედროვეობაში, იოგას ხშირად მიმართავენ ფიზიკური ვარჯიშებისთვის. იოგა, მართლაც მოიცავს ფიზიკურ პრაქტიკებს, თუმცა არ შემოიფარგლება ამით. იოგა არის აღმოსავლური ფილოსოფიურ - რელიგიური მიმდინარეობა, რომელიც ინდუიზმის წიაღში ჩაისახა. იოგას ინდოეთში 4000 წელზე მეტი ხნის ისტორია აქვს. ამას ადასტურებს პაკისტანის ტერიტორიაზე, ინდის ცივილიზაციის დროინდელი (ძვ. წ. 2000-1800, არიანელების მოსვლამდე) ქალაქის, მოჰენჯო - დაროს გათხრები, სადაც აღმოაჩინეს ქვის ბეჭედი, რომელზეც გამოსახულია რქიანი ფიგურა, გარშემორტყმული რამდენიმე ცხოველით. ითვლება, რომ ფიგურა წარმოადგენს პაშუპატის, ანუ “მხეცთა მბრძანებელს”. ეს გახლავთ ღვთაება, რომელიც წინ უძღოდა ინდუისტურ ღმერთს, შივას. იოგას

©The Authors

თვალსაზრისით ეს ფაქტი მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც მასზე გამოსახული ცენტრალური ფიგურა ზის მედიტაციის ერთ-ერთ კლასიკურ ფორმაში - ბრადჰასანაში. (Louis Hughes. 1997)

იოგას განსაზღვრების ერთ-ერთი ყველაზე ადრეული მცდელობა ძვ.წ. V საუკუნეში გვხვდება ჰათხა უპანიშადაში (VI. 11): “ისინი მიიჩნევენ, რომ იოგა: ესაა მდგომარეობა გრძნობების შეკავების, რის შედეგადაც იოგი ხდება ყურადღებიანი/ფხიზელი”.

ბჰაგავად-გიტაში კრიშნა აღწერს იოგას, როგორც: “უარის თქმას საკუთარი ქმედების ნაყოფზე/შედეგზე”. უფრო ზოგადად, “ბჰაგავად-გიტას” გაგებით, იოგა არის მისტიკური დისციპლინა, რომლის მიზანია ადამიანისა და ღვთაებრივი სულების გაერთიანება. გიტა არის პატარა ნაწილი ყველაზე დიდი ინდური პოემისა “მაჰაბჰარატა”, სადაც გვხვდება იოგას სხვა განმარტებები, როგორებიცაა: “მეთოდი”, “მოქმედება”, “ძალა”, “მედიტაცია”, “უარყოფა” და ა.შ. საბოლოოდ, იოგა შეიძლება გავიგოთ როგორც ნებისმიერი პრაქტიკული ქმედება თუ დისციპლინა, რომელიც ჩვენს ინდივიდუალურ სულს (ატმანს) აქცევს ბრაჰმანად (სამყაროს უნივერსალურ სულად).

იოგას უამრავი სახეობა არსებობს, თუმცა ისინი შეგვიძლია გავაერთიანოთ სამ ძირითად მიმდინარეობაში, ესენია: კარმა იოგა (მოქმედების გზა); ბჰაქტი იოგა (გრძნობის გზა) და ჯნანა იოგა (ცოდნის გზა). სწორედ ჯნანა იოგას წარმოადგენს ჩვენი განსახილველი დიალოგი “აშტავაკრა გიტა”.

აშტავაკრა გიტა წარმოადგენს დიალოგს ხელმწიფე ჯანაკასა და მის მასწავლებელს, 12 წლის აშტავაკრას შორის. პერსონაჟები არა რეალური, არამედ სიმბოლურები არიან, ამიტომ ტექსტი ალეგორიული ხასიათისაა. მიუხედავად იმისა, რომ ტექსტი დიალოგის სახითაა წარმოდგენილი, თითქოს აზრის განვითარება სწორხაზოვანი და მონოლოგურია. მოსაუბრეთა შორის არ გვხვდება გაურკვევლობა, დაპირისპირება ან რაიმე სახის წინააღმდეგობა. ამას კი უფრო საინტერესოს პერსონაჟების აბსოლუტურად დაპირისპირებული როლი ხდის.

©The Authors

ჯანაკა არის ხელმწიფე, რომელსაც აქვს ყველაფერი, შეუძლია ყველაფერი, მაგრამ არ გააჩნია სიბრძნე. იგი დაინტერესებულია შემეცნებით. ხოლო აშტავაკრა არის ბრძენი, თუმცა არ შეუძლია მოქმედება (მისი სახელი „აშტავაკრა“ ნიშნავს რვაჯერ დაგრეხილს, იგი ხეიბარი იყო. მისი კიდურები რვა ადგილას იყო გამრუდებული.).

როგორც უკვე აღვნიშნე, ტექსტი წარმოადგენს ჯანა იოგას, რაც იოგას ერთ-ერთი სახეობაა სამიდან და ცოდნის გზას ნიშნავს. აქედან გამომდინარე, აშტავაკრას ფილოსოფიის მთავარი „გზა“ წარმოადგენს არა სულიერ ან ფიზიკურ პრაქტიკებს, არამედ ამ ყველაფრის სრულ უარყოფას და თვითშემეცნების მეთოდით ჭეშმარიტი ცოდნისა და განღმრთობის მოპოვებას.

დასაწყისშივე, ჯანაკა აშტავაკრას უსვამს კითხვებს, რომლებზე პასუხის პოვნასაც ემსახურება მთელი ტექსტი: „გთხოვ მიაგზო, როგორ მოვიპოვო ჯანა (ცოდნა), როგორ შევიმეცნო, როგორ ვმართო საკუთარი თავი, როგორ გავხდე თავისუფალი?“ (აშტავაკრა გიტა, 1.1)

მოცემულ კითხვებზე პასუხების ძებნისას ჯანაკა გააცნობიერებს მის არცოდნას. სწორედ ამ არცოდნის გააცნობიერებით იწყება თვითშემეცნების პროცესი, რაც ანტიკურ ფილოსოფიას, კონკრეტულად კი სოკრატეს აზროვნების სტილს გვაგონებს.

ძალიან მოკლედ რომ ვთქვათ, პასუხი შემდეგში მდგომარეობს: იმისთვის, რომ ცოდნა მოიპოვო, უნდა გააცნობიერო, რომ ეს სამყარო ილუზიაა. სწორედ ილუზიის პრობლემა წარმოადგენს ამ დიალოგის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საკითხს. აქ იმ კითხვებს, რომელიც რაჯა ჯანაკას აქვს ემატება ისენიც, რომელიც ჩვენ გვიჩნდება: თუ ხილული სამყარო ილუზიაა, მაშინ რა აზრი აქვს ამ სამყაროში ცხოვრებას, ან სად არის ნამდვილი, რეალური სამყარო? როგორ უნდა განვასხვავოთ რეალობა ილუზიისგან? როგორ უნდა მივხვდეთ ჩვენ ნამდვილად ვარსებობთ თუ არა, ან სად მთავრდება ჩვენში სინამდვილე და სად იწყება სიყალბე?

ამ კითხვებზე აშტავაკრა არა მხოლოდ ჯანაკას, არამედ ჩვენც გაგვცემს პასუხს ამ დიალოგის სიღრმისეულად შესწავლის შემთხვევაში. მეტიც, ზოგიერთ შეკითხვაზე

©The Authors

კონკრეტული პასუხის არარსებობა ან მისი ორაზროვნება იმდენად დაგვაფიქრებს, რომ ჩვენ თვითონ გაგვიჩნდება სურვილი დავძაბოთ გონება და დავემსგავსოთ ბრძენს, რომელმაც ყველაფერი იცის.

ტექსტი საინტერესოა იმდენად, რამდენადაც წარმოადგენს დიალოგს ადამიანის ფრონტალურ მესა და მის უმაღლეს, ყველაზე მიღმიერ, ამავდროულად ყოვლისმცოდნე წერტილს შორის. თუმცა, აშტავაკრას მიხედვით, შენ არ ხარ არცერთი მათგანი, არამედ შენ ხარ ამ ყველაფრის დამკვირვებელი. შენ ხარ ის, ვისაც შეუძლია ჭეშმარიტებისა და სიყალბის გამიჯვნა. ამ აზრით, შენ ხარ ერთადერთი, რაც რეალურია, უფრო ზუსტად კი - „შენ ხარ!“, სადაც ყოფნა მოიცავს მის ნამდვილობას.

ახლა შევეცადოთ უფრო დეტალურად გავშალოთ დიალოგის დასაწყისში დასმული კითხვები და ეტაპობრივი განმარტებით მივიდეთ ჩვენი ესეს ცენტრალურ საკითხთან - ილუზიის პრობლემასთან.

დიალოგი ცოდნისა და შემეცნების პრობლემით იწყება, რაც წმინდა ფილოსოფიურ ელფერს სძენს მას. როგორც ზემოთ აღვნიშნე, დასაწყისში მეფე ჯანაკა აშტავაკრას უსვამს კითხვებს: “გთხოვ მიაშბო, როგორც მოვიპოვო ჯანანა, როგორ შევიმეცნო, როგორ ვმართო საკუთარი თავი, როგორ გავხდე თავისუფალი?” (1.1)

ამ კითხვაზე პასუხის გაცემას აშტავაკრა არ აყოვნებს და იქვე ამბობს: “თუ ექვბ განთავისუფლებას, უფროთხილდი საკუთარ სურვილებს, როგორც შხამს. როგორც ნექტარს, დაეწაფე შემწყნარებლობას, გულწრფელობას, თანაგრძნობას, სიხარულსა და ნამდვილობას. შენ არც მიწა ხარ, არც წყალი, არც ცეცხლი, არც ჰაერი და არც ეთერი. შენ ხარ ამ ყველაფრის მოწმე, დამკვირვებელი, წმინდა ცნობიერება. ამის შეცნობა კი თავისუფლებაა”. (1.2-1.3)

როგორც ვხედავთ, აშტავაკრას მიხედვით, იმისთვის, რომ ადამიანმა მოქმას (ანუ განთავისუფლებას) მიაღწიოს, უნდა დათრგუნოს ყოველგვარი სურვილი. სურვილები ყველაზე დიდ ბარიერს წარმოადგენენ განთავისუფლების გზაზე და მათ ისე უნდა ვუფროთხილდეთ, როგორც შხამს. სურვილებისგან

©The Authors

განთავისუფლებაზე ასევე გვხვდება საუბარი ბჰაგავად - გიტაშიც: “მხოლოდ ის, ვისაც არ აწუხებს სურვილების განუწყვეტელი ნაკადი, რომელიც მდინარეების მსგავსად მუდამ სავსე და წყნარ ოკეანეში ჩადის, აღწევს მშვიდობას და არა ის, ვინც ასეთ სურვილთა დაკმაყოფილებას ესწრაფვის.” (2.70)

ინდუიზმში ერთ-ერთ ცენტრალურ ცნებას წარმოადგენს სამსარა. სამსარა არის ამქვეყნიურობის დაუსრულებელი წრებრუნვა, რაც რეინკარნაციებში გამოიხატება. მოქმა, ანუ განთავისუფლება, სწორედ რეინკარნაციების ჯაჭვისგან თავის დახსნას გულისხმობს. ამტავაკრას მიხედვით, სურვილი ბადებს სამსარას. იმისთვის, რომ სამსარაზე ამაღლდე, უნდა ამაღლდე სურვილზე და მხოლოდ ამის შემდეგ შეძლებ იყო ნამდვილი “მე”. (9.8)

დიალოგში ნახსენებია მიჯაჭვულობის ცნებაც, რაც სურვილს უტოლდება. გამოდის, რომ თუ ადამიანს გააჩნია სურვილი, იგი მიჯაჭვულია სამსარაზე და ვერ შეძლებს გათავისუფლებას. (10.4)

სურვილისა და მიჯაჭვულობის საკითხი გვხვდება შემდეგ მონაკვეთებშიც: “სურვილებზე გამარჯვება თავისუფლებაა, მიჯაჭვულობა კი - ტყვეობა. ეს ასეა და მოიქეცი, როგორც ინებებ.” (15.2) “ადამიანმა შეიძლება მიიღოს სამყაროს ყველა სიამოვნება, მაგრამ ვერ იქნება ბედნიერი, სანამ არ ამაღლდება ყველა მათგანზე.”(18.2)

ამტავაკრას მიხედვით, განთავისუფლებისთვის, სურვილების უარყოფის შემდეგ, უნდა გააცნობიერო, რომ შენი ნამდვილი მეს გაიგივება მატერიასთან არ შეიძლება. შენ ხარ ის, ვინც ყველაფერს აცნობიერებს, შენ თავად ცნობიერება ხარ. “ვინც ფიქრობს თავის თავზე, როგორც თავისუფალზე - თავისუფალია, ვინც ფიქრობს თავის თავზე, როგორც მიჯაჭვულზე - მიჯაჭვულია. სწორედ ეს არის ჭეშმარიტება - შენ იქცევი შენს აზრად.” (1.11) უნდა ისწავლო, რომ შენი თავის გაიგივება შენს სხეულთან არ შეიძლება. შენი არსი და ფორმა ერთმანეთისგან განსხვავდება. ამ ორის განცალკევებით კი მიხვდები, რომ შენ თავად ცნობიერება ხარ. (1.14) “შენ ხარ მხოლოდ ის, რაც აცნობიერებს - მარადიული მოწმე.” (15.4)

©The Authors

აშტავაკრას მიხედვით, მთელი სამყარო ილუზიაა (მაია). ადამიანს ჰგონია, რომ სამსარას ეკუთვნის, თუმცა სინამდვილეში თავისუფალია. ადამიანის ნამდვილი ბუნება ერთიანია, იგი გაორების მიღმაა. ყველაფერი, მის გარეთ და მასში ილუზიაა. მხოლოდ ამ ყველაფრის მოწმე და შემმეცნებელი, დამკვირვებელი ხარ შენ და ეს არის ერთადერთი სინამდვილე. (1.12-1.13)

ამ მონაკვეთში კარგად ჩანს, რომ აშტავაკრა გიტა ადვაიტა ვედანტას ეკუთვნის. ადვაიტა, უხეშად რომ ვთქვათ, არაგაორებულს ნიშნავს. აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ჯნანა იოგა მონისტური ფილოსოფიაა. ტექსტში კიდევ არაერთი მონაკვეთი გვხვდება, სადაც კარგად ჩანს ამ დიალოგის მონისტური მსოფლმხედველობა. მაგალითად, მეორე თავში ჯანაკა ამბობს: “რა საოცრება ვარ, დიდება მე! მიუხედავად ათასი ფორმისა და ფერისა, ვრჩები ერთარსად, რომელიც ვარ. არსაიდან მოვდივარ და არსაით გამიწევია. მე მხოლოდ ვავსებ სამყაროს.” (2.12) “ჩემთვის ყველა გაორების მიღმა ერთობაა, ხალხი თუ უკაცრიელი უდაბნო - სინამდვილეში ორივე ერთია.” (2.21)

ახლა კი, კვლავ ილუზიის პრობლემას დავუბრუნდეთ, რომელიც ბჰაგავად - გიტაშიც გვხვდება. კრიშნა ამბობს: “თვითრეალიზებული სულისგან ცოდნის მიღების შედეგად, აღარასოდეს მოექცევი (ასეთ) ილუზიაში, ვინაიდან ამ ცოდნის წყალობით დაინახავ, რომ ყოველი ცოცხალი არსება უზენაესის ნაწილია მხოლოდ.” (4.35)

გავიგეთ, რომ მთელი ხილული სამყარო ილუზიაა, თუმცა საინტერესია რა იწვევს ამ ილუზიას და მის რეალობად აღქმას. აშტავაკრას მიხედვით, ადამიანის მიერ საკუთარი თავის ვერშეცნობა იწვევს იმას, რომ ილუზია რეალობად გვეჩვენება. “როცა აცნობიერებ საკუთარ თავს, სამყარო ქრება. როცა ვერ ხედავ, თოკი გველად მოგეჩვენება. როცა ხედავ, ილუზია ქრება.” (2.7)

იმის შემდეგ, რაც გავიგეთ, რომ ხილული სამყარო ილუზიაა და ამ ილუზიას ჩვენი უცოდინარობა იწვევს, ვცადოთ იმის გაგებაც, თუ რა უნდა გავაკეთოთ, რომ ამ ილუზიას დავაღწიოთ თავი და ცოდნის მიღება შევძლოთ. აშტავაკრა ამბობს: “შენ

©The Authors

შეგიძლია დაიზებო და იკამათო ნებისმიერ წმინდა წერილზე, მაგრამ სანამ არ მიატოვებ ყველა სწავლებას, ვერ ჩაწვდები ჭეშმარიტებას.” (16.1) აშტავაკრა გვეუბნება, რომ უნდა უგულვებელყოთ ნებისმიერი სახის ცოდნა თუ სწავლება, იმისთვის, რომ ჭეშმარიტებას ჩაწვდე. ერთადერთი ნამდვილი და ჭეშმარიტი საყრდენი ხარ შენ და შენი ცნობიერება. ეს გვახსენებს რენე დეკარტის სიტყვებს “ფილოსოფიის საწყისების” პირველ ნაწილში, სადაც ადამიანური საწყისების შესახებ საუბრობს, რომ “ჭეშმარიტების მაძიებელმა, საჭიროა, ცხოვრებაში ერთხელ ყველა საგანი შეძლებისდაგვარად ეჭვქვეშ დააყენოს.” (პირველი ნაწილი. 1) აქვე ვხვდებით შემდეგ დებულებას: “ვიდრე ვეჭვობთ, ვერ დავეჭვდებით, რომ არ ვარსებობთ; ეს არის პირველი უტყუარი ცოდნა, რისი შემენაც შეგვიძლია.” (პირველი ნაწილი. 7)

აუცილებელია აღვნიშნოთ ისიც, რომ იოგი აცნობიერებს რეალობის ილუზორულ ბუნებას, თუმცა ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ამქვეყნიურობის სრულ უგულვებელყოფას ახდენს. ვინც თავისი თავი შეიცნო, შეუძლია ისე იცხოვროს, როგორც სხვებმა, თუმცა ამ ყველაფერს მხოლოდ გამოცდილების მისაღებად აკეთებს. იგი მაინც, თვისობრივად განსხვავდება უმეცარი ადამიანისგან. (4.1)

როცა ადამიანი მიატოვებს სურვილებსა და უმეცრებას, იგი აღარაა მიჯაჭვული და მას ვერაფერი შეეხება. ასეთ ადამიანს არაფერი სჭირდება რომ ჩაებლაუქოს. იგი უარს ამბობს არა მხოლოდ სხეულზე, არამედ გონებაზეც და უერთდება მარადიულობას. (5.1)

ასეთ მდგომარეობას მიღწეული ადამიანი არის ბრძენი. იგი არსებობის და არარსებობის მიღმაა. მას შეცნობილი აქვს სინამდვილე, ცნობიერი და მშვიდია, არ აცალკევებს სრულყოფილსა და ნაკლულს, თუმცა არც ინდიფერენტულია. იგი ბედნიერია ყველაფრით. მოქმედებს, თუმცა არ იგივდება საკუთარი შრომის ნაყოფთან. (თავი 18)

დასკვნის სახით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ილუზიის პრობლემა ერთ-ერთი ცეტრალური საკითხია “აშტავაკრა გიტაში”. იმისთვის, რომ ადამიანი სამსარასგან

©The Authors

გათავისუფლდეს და მიაღწიოს მოქმას, რასაც სამადჰის მდგომარეობა ეწოდება, უნდა გააცნობიეროს, რომ ყველაფერი, რასაც ხედავს ან ვერ ხედავს არის ილუზია. ერთადერთი ნამდვილი რამ, არის “მე”, რომელიც თვითცნობიერი დამკვირვებელია. მას შემდეგ, რაც უარყოფთ ყოველგვარ სურვილს, მათ შორის, რაოდენ პარადოქსულადაც უნდა გვეჩვენებოდეს, განთავისუფლების სურვილს, მივაღწევთ სამადჰის. შეიძლება ითქვას, რომ ჩვენი მოქმედება უნდა იყოს არა მიზნისკენ სვლა, არამედ ყოველგვარ მიზანზე უარის თქმა და იმის გაცნობიერება, რომ ჯივა ატმა (ინდივიდუალური სული) არის პარამატმა (კოსმიური, უმაღლესი სული).

გამოყენებული ლიტერატურა:

- *აშტავაკრა გიტა*, ანდრო დგებუაძის თარგმანი, გამომცემლობა “არტანუჯი”, თბილისი, 2021
- Louis Hughes, *Yoga – A path to God?* Mercier Press, Ireland, 1997
- *ბჰაგავად-გიტა როგორც ასეთი*, The bhaktivedanta book trust, ა. ჩ. ბჰაქტივედანტა სვამი პრაბჰუპადა
- რენე დეკარტი, *ფილოსოფიის საწყისები*, გამომცემლობა აგორა, თბილისი, 2017